

تبیین بر
سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه

دکتر محمدرضا تخشید

عضو هیأت علمی گروه روابط بین الملل دانشگاه تهران

دکتر مرتضی شجاع

سرشناسه	: تخشید، محمدرضا، ۱۳۳۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: تبیینی بر سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه/ محمدرضا تخشید، مرتضی شجاع.
مشخصات نشر	: تهران : نشر میزان، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۰ ص.: مصور، نمودار.
فروست	: نشر میزان: ۱۱۶۴.
شابک	: 978-964-511-964-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: سوریه -- تاریخ -- جنگ داخلی، ۲۰۱۱م. -- دخالت روسیه
موضوع	: Syria -- History -- Civil war, 2011- -- Participation, Russia :
موضوع	: روسیه -- روابط خارجی -- سوریه
موضوع	: Russia -- Foreign relations -- Syria :
موضوع	: سوریه -- روابط خارجی -- روسیه
موضوع	: Syria -- Foreign relations -- Russia :
شناسه افزوده	: شجاع، مرتضی، ۱۳۵۷ -
رده بندی کنگره	: DS۱۳۹۷۶/۹۸ت۳ /
رده بندی دیویی	: ۹۱۰۴۲/۹۵۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۳۰۴۵۵۸

۱۱۵۴

نشر میزان

تبیینی بر سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه/ فورفتینگ

دکتر محمدرضا تخشید

دکتر مرتضی شجاع

چاپ اول: ۱۳۹۷

قیمت: تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۹۶۴-۳

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعداز چهارراه سهروردی، خ کاوسی فر، کوچه نکيسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱
 فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخررازی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۰
 واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱
 پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب □ ۳

این اثر به پاس قدردانی از زحمات دوست عزیز
و بزرگوارم آقای مهدی کاویانپور به ایشان تقدیم می شود.

مرتضی شجاع

فهرست مطالب

پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۷

فصل اول - ابعاد مداخله روسیه در بحران سوریه

بررسی اجمالی جنگ داخلی در سوریه	۲۶
ابعاد مداخله روسیه در بحران سوریه	۲۸
حمایت‌های سیاسی	۲۹
۱- حمایت از دولت سوریه در شورای امنیت سازمان ملل	۲۹
۲- حمایت از دولت سوریه در مذاکرات آشتی ملی	۳۷
۳- حمایت از دولت سوریه در رسانه‌های روسیه	۴۱
کمک‌های اقتصادی	۴۲
کمک‌های نظامی	۴۶
الف: فروش تسلیحات به دولت سوریه	۴۶
ب: مداخله مستقیم روسیه در بحران سوریه	۴۸
ج: ابتکار ایجاد منطقه امن و حائل	۵۳
د: همکاری اطلاعاتی در مقابله با داعش	۵۶

فصل دوم - رقابت‌های ژئوپلیتیک روسیه با آمریکا و غرب

رقابت ژئوپلیتیکی روسیه با آمریکا و غرب	۵۹
رقابت‌های ژئوپلیتیکی روسیه و آمریکا در سطح سیستم	۶۴
بالکان	۶۴

۶ □ تبیین بر سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه

- شرق اروپا..... ۶۵
- ۱- گسترش ناتو به شرق ۶۵
- ۲- گسترش اتحایه اروپایی ۶۷
- ۳- اوکراین ۶۸
- ۴- استقرار سپر دفاع موشکی آمریکا در شرق اروپا ۷۱
- ۵- دریای سیاه ۷۴
- قفقاز جنوبی و دریای خزر ۷۴
- آسیای مرکزی و افغانستان ۷۶
- شبه جزیره کره ۷۸
- قطب شمال ۸۰
- رقابت‌های ژئوپلیتیک روسیه و آمریکا در خاورمیانه ۸۱
- رقابت‌های ژئوپلیتیکی روسیه و آمریکا در سوریه ۸۲

فصل سوم - حفظ قلمرو نفوذ

- قلمرو نفوذ شوروی در خاورمیانه ۹۰
- قلمرو نفوذ روسیه در خاورمیانه در دهه ۱۹۹۰ ..... ۹۲
- تحدید زمینه حضور و نفوذ روسیه در خاورمیانه در دهه ۲۰۰۰ ..... ۹۶
- انقلاب‌های عربی و تحدید قلمرو نفوذ روسیه ۱۰۰
- سوریه به مثابه قلمرو نفوذ روسیه ۱۰۸

فصل چهارم - حفظ ثبات منطقه‌ای

- الف: حفظ ثبات سیاسی ۱۲۲
- تسری بی ثباتی سیاسی خاورمیانه به حوزه شوروی ۱۲۵
- جایگاه مسئولیت برای حمایت در تغییر حکومت‌ها در خاورمیانه ۱۳۱
- ب: حفظ توازن ژئوپلیتیکی ۱۳۵
- بلوک‌های قدرت در خاورمیانه ۱۳۶

فهرست مطالب □ ۷

- مشارکت راهبردی روسیه با محور مقاومت ۱۴۱

فصل پنجم - مقابله با تروریسم، افراط‌گرایی و تجزیه طلبی

خیزش عربی و رشد تروریسم و افراط‌گرایی ۱۵۰

تروریسم و افراط‌گرایی در آسیای مرکزی ۱۵۸

تروریسم و افراط‌گرایی در قفقاز ۱۵۹

القاعده و داعش ۱۶۱

مقابله با جدایی طلبی ۱۷۱

جدایی طلبی در چین ۱۷۴

جدایی طلبی در اینگوشتیا ۱۷۷

جدایی طلبی در قفقاز شمالی ۱۷۸

جدایی طلبی در جمهوری‌های ساخا و سبیری ۱۸۰

تجزیه طلبی در خاورمیانه و احتمال تسری آن به اوراسیا ۵۹

نتیجه‌گیری ۱۹۰

فهرست منابع و مآخذ ۱۹۷

منابع فارسی ۱۹۷

منابع لاتین ۲۰۶

اسناد ۲۳۵

ضمیمه ۱ ..... ۲۳۷

فهرست نقشه‌ها، مدل‌ها و نمودارها

فهرست نقشه‌ها

نقشه شماره ۱: اهداف حملات هوایی ارتش روسیه در سوریه از ۱۸ ژانویه تا ۱۳ ژوئیه	۲۰۱۶
۵۲.....	
نقشه شماره ۲: مناطق تحت کنترل ارتش سوریه در ۱۸ ژانویه ۲۰۱۸	۵۸
۶۹.....	
نقشه شماره ۳: نقشه تقسیمات قومی در اوکراین	۶۹
۷۳.....	
نقشه شماره ۴: محل استقرار سامانه‌های سپر دفاع موشکی آمریکا	۷۳
۷۳.....	
نقشه شماره ۵: محل استقرار سامانه‌های سپر دفاع موشکی ناتو	۷۳
۸۷.....	
نقشه شماره ۶: مناطق نفوذ روسیه و آمریکا در سوریه	۸۷
۱۶۳.....	
نقشه شماره ۷: مناطق تحت کنترل داعش در اوج قدرت	۱۶۳
۱۶۵.....	
نقشه شماره ۸: پراکندگی داعش و شعبات آن در سراسر جهان	۱۶۵
۱۷۹.....	
نقشه شماره ۹: جمهوری‌های روسیه در قفقاز شمالی	۱۷۹
۱۸۲.....	
نقشه شماره ۱۰: جمهوری‌های ساخا و سبیری در روسیه	۱۸۲
۲۳۷.....	
نقشه شماره ۱۱: تقسیمات اداری در روسیه	۲۳۷

فهرست نمودار

نمودار شماره ۱: نمودار رشد و افول اقتصادی سوریه از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۰	۴۳
.....	

فهرست مدل

مدل شماره ۱: مدل قلمرو فضایی قدرت‌های بری و بحری و خطوط گسل ژئوپلیتیکی	۶۱
.....	

بیشگفتار

روسیه یکی از قدرت‌های فرامنطقه‌ای حاضر در خاورمیانه است. البته این قدرت اوراسیایی از دو قرن پیش (اوایل قرن ۱۹) منافع در خاورمیانه پیدا کرد. در دوره شوروی حضور و نفوذ آن افزایش چشمگیری داشت که دلیل اصلی آن رقابت این قدرت برّی با آمریکا و غرب در خاورمیانه بود. اما روسیه بعد از توکد مجدد در سال ۱۹۹۱، در قبال این منطقه رفتار نوسان‌داری از خود بروز داد. اگرچه کرملین در ابتدا چندان نسبت به تحولات خاورمیانه انگیزه نمی‌شد، اما از نیمه‌های دهه ۱۹۹۰ بازیابی حضور و نفوذ پیشین را وجهه همّت خود قرار داد و بدین سان تلاش کرد تا نقش پررنگتری در تحولات این منطقه ایفاء و از منافع خود حمایت کند. چنین گرایشی بیش از هر چیزی در بحران‌های روی داده در خاورمیانه مشهود بود. این خط مشی تا کنون ادامه داشت.

خاورمیانه دهه ۲۰۱۰ را با سلسله تحولات سیاسی - اجتماعی در بیشتر کشورهای عربی آغاز کرد. فرایندی که به خیزش عربی، یا بیداری اسلامی، یا بهار عربی و ... موسوم است قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را غافلگیر کرد. ظهور چنین خیزش‌هایی از قبل پیش‌بینی شده بود، اما کمتر سیاستمدار و یا تحلیل‌گری می‌توانست پیش‌بینی کند که خودسوزی یک جوان تونس در اعتراض به اوضاع سیاسی و اقتصادی کشورش می‌تواند موجب ظهور انقلاب در آن کشور شود و به سایر کشورهای عربی نیز سرایت کند. علاوه بر تونس در مصر نیز انقلاب روی داد؛ لیبی، یمن و سوریه درگیر جنگ داخلی شدند؛ در بحرین اکثریت شیعه دست به اعتراض عمومی علیه خاندان حاکم آل خلیفه زدند و در بسیاری دیگر از کشورها نیز اقلیت‌ها اعتراضاتی از خود بروز دادند. این وضعیت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، از جمله

۱۰ □ تبیین بر سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه

روسیه را در موقعیت ویژه‌ای قرار داد.

کرم‌لین در ابتدا موضعی هماهنگ با موضع غرب اتخاذ کرد. اما طی زمان، با درک از اینکه همراهی با غرب منافع ژئوپلیتیک آن را در خطر قرار خواهد داد، خط مشی مستقل خود را پیشه کرد و تلاش کرد که از متحدان خود حمایت کند. برخلاف بحران لیبی که موضع روسیه در آن انفعالی بود، در بحران سوریه واکنش متفاوتی از خود بروز داد؛ تا جائیکه این کشور به یکی از قدرتهای فعال و درگیر در بحران بدل شد و در ابعاد گوناگون از دولت سوریه حمایت کرد.

البته مسکو پیش از بروز جنگ داخلی در سوریه نیز بارها در بحران‌های خاورمیانه مداخله کرده بود. کنشگری روسیه در این زمینه از ابعاد گوناگون قابل بررسی است. به‌طور مثال برخی از مداخلات روسیه مبتنی بر همراهی با آمریکا و غرب (مثل حمایت یلتسین از عملیات نظامی علیه عراق در سال ۱۹۹۲) و برخی دیگر نیز در مخالفت با آمریکا و غرب بود (نمونه بارز آن مخالفت پوتین با حمله آمریکا و ائتلاف تحت امر آن به عراق و اشغال این کشور در سال ۲۰۰۳). مضاف بر آن مداخله روسیه در بحران‌های خاورمیانه که پیش از جنگ داخلی در سوریه روی داده‌اند، عمدتاً در ابعاد سیاسی و در برخی مواقع نیز در قالب حمایت تسلیحاتی از یکی از طرفین نزاع انجام شد. اما آنچه بحران سوریه را متمایز می‌سازد سطح مداخله است. مداخله روسیه در بحران‌های پیشین خاورمیانه به اندازه بحران سوریه گسترده و چند بعدی نبود. اوج مداخله روسیه در این بحران به گسیل نیروهای ارتش این کشور به سوریه باز می‌گشت؛ اقدامی که در تغییر موازنه نیروها در صحنه‌های نبرد اثر تعیین‌کننده‌ای داشت. از این رو این سؤال بنیادین مطرح است که چه عواملی موجب شد که روسیه تا این سطح در جنگ داخلی سوریه مداخله کند؟

مقصود اصلی نگارندگان از نگارش این اثر کاوش و بررسی دلائل مداخله روسیه در بحران سوریه است تا بتوانند دلائل اصلی و تعیین‌کننده را از دلائل فرعی و تأثیرگذار متمایز سازند. در واقع در تبیین به کمک دلیل، محقق به دنبال کشف دلائلی است که موجب ایجاد عملی یا رویدادی شده‌اند و نه به دنبال دلائلی که صرفاً عمل را همراهی کردند یا با آن سازگارند. به گفته بریان فی^۱، باید بین دلیل یا دلائلی که کنشگر

---

1. Brayan Fay

برای انجام یک کنش خاص دارد با دلیل یا دلایلی که علت آن کنش خاص هستند تفاوت قائل شد. این مورد در یک مثال تشریح می‌گردد. مثلاً اقدام مسکو در اشغال آبخازیا و اوستیای جنوبی (۲۰۰۸) ممکن است بنا به دلایلی چون تنبیه گرجستان، حفظ قلمرو نفوذ، نشان دادن عزم خود در حفظ منافع ژئوپلیتیکی، نشان دهنده اولویت حوزه شوروی برای روسیه، تأمین امنیت شهروندان روس، مقابله با نسل‌کشی در گرجستان (آنچه که مسکو ادعا می‌کرد) و ... باشد. در عین حال ممکن است که هیچ یک از موارد برشمرده دلیل اصلی نباشد.

دلیل اصلی آن چیزی است که مسکو به واسطه آن مجاب شده که در آبخازیا و اوستیای جنوبی مداخله و آن مناطق را اشغال کند. البته در حوزه سیاست خارجی، کنشگران صرفاً به یک دلیل کنشی را از خود بروز نمی‌دهد. هر کنشی ممکن است برآمده از چند دلیل باشد. اما اثرگذاری دلایل به یک اندازه نیست. زیرا ممکن است یک یا چند دلیل خاص نقش تعیین‌کننده و مجموعه‌ای از دلایل صرفاً دلایل همراهی‌کننده و یا دلایل سازگار باشند. در این راستا، پژوهش در نظر دارد تا دلایل ژئوپلیتیکی را که موجب مداخله روسیه در بحران سوریه شده‌اند، بیابد تا بدین وسیله بتواند مهم‌ترین دلیل یا دلایلی که موجب اتخاذ تصمیم به مداخله در بحران مذکور شده‌اند را مشخص کند. به عبارت دیگر، یافتن مجموعه دلایلی که مداخله روسیه را در بحران سوریه در پی داشت چندان دشوار نیست. اما یک پژوهش باید بتواند دلایل اصلی را از دلایل فرعی، همراهی‌کننده و سازگار متمایز کند. این مورد مهم‌ترین هدف نگارش این کتاب است.

وجود رهیافتهای مختلف جهت تبیین و تحلیل سیاست خارجی، مطالعه این حوزه را مجذوب‌کننده ساخت. یکی از مهم‌ترین آن‌ها رهیافت ژئوپلیتیک است که علی‌رغم برخی ضعفها، از قابلیت‌های مطرحی در تحلیل سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل برخوردار است. همانند هر رهیافت دیگری، نظریه‌ها و مفاهیم برآمده از این رهیافت نیز در حال تکامل هستند. شاید یکی از علل انتخاب این رهیافت جهت تبیین سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه این است که اساساً متغیرهای ژئوپلیتیکی اثر پایدارتری بر سیاست خارجی دارند تا متغیرهای سیاسی.

به طور مثال به باور غالب محققان امور سیاست خاورمیانه، حمله آمریکا و ائتلاف

۱۲ □ تبیین بر سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه

تحت امر وی به عراق و اشغال این کشور اساساً به واسطه موقعیت عراق در مرکز خاورمیانه و وجود ذخایر عظیم نفت در این کشور انجام شد. این متغیرها به طور خاص ژئوپلیتیکی هستند. از این رو ادعای واشنگتن در خصوص تلاش عراق برای دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی، نقض گسترده حقوق بشر، یا ارتباط آن با القاعده متغیرهای سیاسی هستند که البته نقش آن‌ها در حمله ائتلاف تحت امر آمریکا به عراق عموماً از سوی تحلیل‌گران حوزه مربوطه جدی و تعیین کننده تلقی نشد. در واقع آن موارد دستاویز حمله بودند، نه علت حمله. لذا به واسطه ستبری اثر متغیرهای ژئوپلیتیکی در سیاست خارجی قدرتها، این نوشتار از نظریه‌ها و مفاهیم برآمده از این رهیافت در تبیین سیاست خارجی روسیه در جنگ داخلی سوریه بهره گرفت.

این نوشتار به واسطه طرح دو سؤال به نگارش در آمد: اول اینکه الزامات ژئوپلیتیکی چه تأثیری بر مداخله روسیه در بحران سوریه داشته اند؟ دوم اینکه این الزامات از چه متغیرهایی ناشی شده‌اند؟ از سؤالات پیداست که این نوشتار عموماً رویکرد تبیینی به مداخله روسیه در بحران سوریه دارد. لذا با وجود اینکه مداخله روسیه در بحران سوریه طی این بحران به ایجاز و دسته بندی ابعاد مداخله به تفصیل (در قالب یک فصل مجزا) در این کتاب پرداخته شد، اما بررسی توصیفی بحران مد نظر این کتاب نیست.

نوشتار پیش رو در شرایطی به رشته تحریر درآمد که هنوز بحران سوریه خاتمه نیافت. پژوهشگران تمایلی ندارند که به نظاره بنشینند و پایان بحران را انتظار کشند. از این رو پژوهش در نظر دارد تا به صورت علمی سیاست مداخله‌گرایی روسیه را در بحران سوریه از آغاز آن در مارس ۲۰۱۱ تا پایان سال ۲۰۱۷ مورد بررسی قرار دهد. محدوده تاریخی یادشده در واقع نقطه تمرکز زمانی پژوهش است.

نگارش این کتاب از سه منظر نظری، روشی و عملی حائز اهمیت است. از منظر نظری، این نوشتار تلاش می‌کند تا قابلیت‌های مفاهیم نظری را که در قلمرو رهیافت ژئوپلیتیک مطرح شدند در تحلیل سیاست خارجی بسنجد. همچنین این نوشتار تلاش می‌کند تا به صورت آمیخته، از روش‌های اثبات‌گرا و تفسیرگرا در این زمینه بهره گیرد. در این راستا هم بر واقعیت‌های ژئوپلیتیکی و هم بر نوع نگرش رهبران روسیه به این واقعیت‌ها توجه دارد. از این نظر مدل بکار رفته در این نوشتار قادر است که انتقادات

وارده به هر یک از دو روش پیش گفته را مرتفع کند. از منظر عملی، کتاب پیش رو در نظر دارد که آثار متغیرهای ژئوپلیتیکی را در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای روسیه، مخصوصاً در فضای پراشتهای برآمده از خیزش‌های عربی دریابد. گفته شد که یکی از قدرت‌های فرامنطقه‌ای در حوزه خاورمیانه روسیه است. اگرچه تحولات داخلی اخیر این کشور حضور و نفوذ آن را در خاورمیانه تحت تأثیر قرار داد، با این حال این قدرت اوراسیایی به قدری در تحولات خاورمیانه تأثیرگذار است که بررسی تبیینی و تحلیلی سیاست آن در قبال تحولات و بحران‌های خاورمیانه مفید و ضروری باشد. علاوه بر آن، در بحران سوریه، ج.ا.ایران و روسیه همکاری نزدیکی با هم داشتند؛ تا جائیکه در برخی از متون علمی و تحلیلی از این همکاری به "مشارکت راهبردی" یاد شد. لذا بررسی دلائل و محرک‌های اصلی شکل دهنده سیاست خارجی روسیه در بحران یادشده می‌تواند به سیاست‌گذاران و تحلیلگران در درک خط مشی روسیه در بحران سوریه یاری رساند.

با عنایت به موارد پیش گفته، این نوشتار در قالب یک مقدمه، پنج فصل و یک نتیجه و جمع بندی به علاقه‌مندان عرضه می‌شود. در مقدمه مختصراً به مدلی که نوشتار بر اساس آن اقدام به تبیین سیاست خارجی روسیه در بحران سوریه کرده است اشاره می‌شود. این مدل از سه مفهوم محوری "خصیصه ژئوپلیتیک"^۱، "قلمرو سازی ژئوپلیتیک"^۲ و "گذار ژئوپلیتیک"^۳ حاصل شده است. با توجه به اینکه مفاهیم پیش گفته به کرات در آثار محققان ایرانی و غیر ایرانی مشاهده شد، این نوشتار از بررسی مفصل آن‌ها اجتناب می‌کند و به خواننده علاقه‌مند مطالعه منابع مربوطه، اشاره شده در پانویست، را پیشنهاد می‌دهد.

فصل اول این نوشتار به ابعاد مداخله روسیه در بحران سوریه خواهد پرداخت. نوشتار در این فصل از منظری تطبیقی در سه سطح سیاسی، اقتصادی و نظامی مداخله روسیه را در بحران سوریه توصیف خواهد کرد. در نهایت امر به اجمال آثار مداخله روسیه در بحران سوریه نیز مورد توجه قرار خواهد گرفت. در فصول بعدی نوشتار جنبه تبیینی پیدا می‌کند. زیرا به الزامات ژئوپلیتیکی که مداخله روسیه را در آن بحران

-
1. Geopolitical Feature
  2. Geopolitical Teritorialization
  3. Geopolitical Transition

در پی داشته‌اند اکتشاف خواهد کرد.

رقابت با آمریکا یکی از مهم‌ترین الزامات ژئوپلیتیکی بود که روسیه را واداشت که در بحران سوریه مداخله کند. بررسی تأثیرگذاری این متغیر در فصل دوم انجام خواهد شد. در واقع این فصل تلاش می‌کند تا رقابت دو قدرت را در سطوح مختلف بررسی کند و جایگاه سوریه را در رقابت ژئوپلیتیکی دو قدرت بزرگ دریابد.

فصل سوم نوشتار پیش رو به حفظ قلمرو نفوذ به عنوان یکی دیگر از مهم‌ترین الزامات ژئوپلیتیک مداخله روسیه در بحران سوریه خواهد پرداخت. این فصل با بررسی چگونگی قلمروسازی در سیاست خارجی روسیه، جایگاه سوریه را در الگو قلمرو ژئوپلیتیکی روسیه بررسی خواهد کرد و نشان خواهد داد که ضرورت حفظ قلمرو نفوذ چگونه روسیه را به چنین کنشی رهنمون ساخت.

فصل چهارم نوشتار نیز ثبات منطقه‌ای را به عنوان یکی دیگر از الزامات ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در مداخله روسیه در بحران سوریه مطمح نظر قرار خواهد داد. نگرانی از اثرگذاری پوشش‌های قدرت و منابع تهدید منافع روسیه در خاورمیانه این کشور را به مشی خاصی هدایت می‌کند. به طور خاص آنچه تهدیدکننده ثبات منطقه‌ای هستند بحران‌های سیاسی ناشی از خیزش‌های عربی و عدم توازن قوای منطقه‌ای است که ابعاد آن در این فصل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

محتوای فصل پنجم درخصوص تأثیر سیاست مقابله با تروریسم و افراط‌گرایی بر مداخله روسیه در بحران سوریه است. تروریسم و افراط‌گرایی معضل دائمی امنیتی روسیه بوده‌اند که عموماً در بستر جدایی طلبی در قفقاز شمالی رشد کردند. این فصل به الزام ژئوپلیتیکی روسیه در مواجهه با این تهدیدات خواهد پرداخت و مناسبات آنرا در سیاست مداخله روسیه در بحران سوریه بررسی خواهد کرد. در آخر نوشتار جمع بندی خود را از مباحث مطروحه در فصول مذکور عرضه خواهد کرد.

نگارندگان طی نگارش این کتاب از مساعدت‌های علمی و نظری برخی از متخصصان حوزه تحلیل سیاست خارجی، سیاست خارجی روسیه در خاورمیانه و ژئوپلیتیک بهره برده‌اند. مخصوصاً استماع دیدگاه‌ها و انتقادات خانم دکتر حمیرا مشیرزاده، خانم دکتر الهه کولایی و آقای محمدرضا فرجی، دانشجوی مقطع دکتری در رشته جغرافیای سیاسی در دانشگاه تهران، در پربار شدن مباحث این نوشتار چشمگیر

پیشگفتار □ ۱۵

بود. بدین وسیله از نامبردگان تشکر و قدردانی می‌شود. با اینحال نگارندگان مدعی ارائه یک اثر بی نقص و کمال یافته نیستند و صمیمانه سپاسگذار خواهند شد اگر سیاست پژوهان حوزه مربوطه آن‌ها را به نقد سودمند و سازنده از این مکتوب بهره‌مند کنند.

محمد رضا تخشید - مرتضی شجاع

پاییز ۱۳۹۷